

UOT 37.01.

**TƏLİM PROSESİNDƏ AZƏRBAYCANÇILIQ DƏYƏRLƏRİNDƏN İSTİFADƏ
İMKANLARI****Səkinə Fuad qızı Səfərova***Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0007-3086-3383**E-mail:** sakinasafarova5@gmail.com<http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2025.v25.i4.09>***Açar sözlər:** azərbaycançılıq dəyərləri, milli-mənəvi tərbiyə, təlim prosesi, təhsil, təlim.****Ключевые слова:** азербайджанские ценности, национально-духовное воспитание, образовательный процесс, образование, обучение.****Key words:** Azerbaijani values, national-spiritual education, educational process, education, training.*

Müasir dövrdə təhsilin əsas məqsədi yalnız bilik və bacarıqların ötürülməsi deyil, həm də milli-mənəvi dəyərlərə əsaslanan vətənpərvər, humanist və yaradıcı şəxsiyyətin formalaşdırılmasıdır. Qloballaşma və informasiya cəmiyyətinin sürətli inkişafı fonunda gənc nəslin milli kimliyinin, mənəvi-əxlaqi bütövlüyünün qorunması xüsusi aktuallıq kəsb edir. Bu baxımdan, təlim prosesində azərbaycançılıq ideologiyasının və milli dəyərlərin integrasiyası müstəqil Azərbaycanın dövlətçilik siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biridir. Azərbaycançılıq ideologiyası — xalqımızın tarixi təcrübəsini, milli-mənəvi dəyərlərini, dilini, mədəniyyətini və dövlətçilik ənənələrini birləşdirən ideoloji-siyasi sistem kimi, təkcə siyasi səviyyədə deyil, həm də təhsil və tərbiyə prosesinin əsas istiqamətverici prinsipi kimi çıxış edir. Bu ideologiyanın təlim prosesinə daxil edilməsi gənc nəslin milli-mənəvi kimliyinin möhkəmlənməsinə, vətənə sdaqət hissinin, milli qürur və məsuliyyətin formalaşmasına xidmət edir. Hazırda Azərbaycan Respublikasında qəbul edilmiş bir sıra strateji sənədlər — “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”, “Təhsil Strategiyası”, “Gənclər siyasəti haqqında Dövlət Proqramı”, “Milli kurikulum sistemi” və s. təhsilin bütün pillələrində milli dəyərlərin təlim-tərbiyə prosesinə integrasiyasını zəruri edir. Bu sənədlərdə azərbaycançılıq dəyərlərinin sistemli tədrisi, vətənpərvərlik tərbiyəsi, milli-mənəvi identikliyin qorunması və inkişafı əsas məqsəd kimi müəyyən edilmişdir. Digər tərəfdən, müasir təlim texnologiyalarının (interaktiv dərslər formaları, layihə əsaslı öyrənmə, dəyərlər təlimi, situativ tədris və s.) tətbiqi azərbaycançılıq dəyərlərinin öyrədilməsində yeni imkanlar açır. Bu, tələbə və şagirdlərdə yalnız bilik deyil, həm də mənəvi davranış modellərinin formalaşmasına şərait yaradır: [1, s. 119].

Mövzu həm elmi-pedaqoji baxımdan, həm də ictimai-siyasi reallıqlar kontekstində son dərəcə aktualdır. Təlim prosesində azərbaycançılıq dəyərlərindən istifadə imkanlarının araşdırılması, onların səmərəli tətbiqi mexanizmlərinin müəyyənəşdirilməsi gənc nəslin milli kimliyinin qorunması və vətənpərvər vətəndaş kimi formalaşması baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır. Belə bir mövzunun aktuallığı həm də milli təhsil sisteminin modernləşməsi və global təhsil dəyərlərinin milli identikliklə sintezini təmin etmək baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Bu gün təhsildə əsas məqsəd, biliklə yanaşı, şəxsiyyətin formalaşdırılması, onun mənəvi aləminin zənginləşdirilməsi və milli kimliyinin qorunmasıdır. Təlim prosesində azərbaycançılıq dəyərlərinə istinad bu məqsədlərə çatmağın ən mühüm vasitələrindən biridir. Azərbaycançılıq dəyərləri – dil, din, vətən sevgisi, milli-mədəni irsə hörmət, ailə və cəmiyyətə bağlılıq, dövlətçilik şüuru, tolerantlıq və humanizm prinsipləri kimi universal keyfiyyətləri özündə birləşdirir. Bu dəyərlər əsrlər boyu xalqımızın həyat tərzini və dünyagörüşünü formalaşdırmış, müasir Azərbaycan vətəndaşının mənəvi dayacağına çevrilmişdir. Təlim prosesində bu dəyərlərin istifadəsi təkcə fənn məzmununun zənginləşdirilməsi deyil, həm də şəxsiyyət yönümlü təhsil fəlsəfəsinin həyata keçirilməsidir. Müasir dövrdə informasiya axınının genişlənməsi, qloballaşma və mədəni assimilyasiya təhlükələri gənc nəslin milli-mənəvi dəyərlərdən uzaqlaşmasına gətirib çıxara bilər. Buna görə də təlimdə azərbaycançılıq dəyərlərinin sistemli şəkildə tətbiqi bu risklərin azaldılması və milli özünüdərk prosesinin gücləndirilməsi üçün mühüm vasitədir. Təhsil müəssisələrinin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri, fənlərin tədrisində Azərbaycanın tarixi, mədəniyyəti, ədəbiyyatı, coğrafiyası, dövlət atributları və görkəmli şəxsiyyətləri ilə bağlı biliklərin şagirdlərin mənəvi aləminə təsir edəcək formada təqdim edilməsidir. Bu, şagirdlərdə milli kimlik, vətənə mənsubluq hissi və ictimai məsuliyyət duyğusunun formalaşmasına şərait yaradır [2, s. 73].

Mövzunun aktuallığı həm də ondan ibarətdir ki, postmüharibə dövrü reallıqları — Qarabağın azad edilməsi, milli birliyin güclənməsi və vətənpərvərlik ruhunun yüksəlişi — təlim prosesində azərbaycançılıq dəyərlərinin yeni məzmun və yanaşmalarla öyrədilməsini tələb edir. Bu dövr gənc nəslin vətənə sədaqət, dövlətə etimad və milli həmrəyliyin dərinləşdirilməsi baxımından xüsusi məsuliyyət mərhələsidir. “Təlim prosesində azərbaycançılıq dəyərlərindən istifadə imkanları” mövzusu Azərbaycan təhsil sisteminin milli ideoloji əsaslarının elmi-pedaqoji tədqiqi baxımından mühüm elmi və praktiki əhəmiyyətə malikdir. Mövzunun işlənməsi pedaqoji kadr hazırlığında, dərslər və tədris proqramlarının yenilənməsində, müəllimlərin peşəkar inkişafında, eləcə də milli təlim modellərinin formalaşdırılmasında tətbiq oluna biləcək konkret nəticələr ortaya qoya bilər. Bu tədqiqatın elmi yeniliyi, azərbaycançılıq dəyərlərinin təlim prosesinə inteqrasiya olunması məsələsinə sistemli, nəzəri və praktik baxımdan yanaşmada özünü göstərir. Mövzu ilk dəfə olaraq azərbaycançılıq ideologiyasının milli təhsil məzmunu və müasir təlim texnologiyaları ilə sintezi kontekstində geniş şəkildə araşdırılır [4, s. 22].

Aşağıdakı istiqamətlər üzrə elmi yeniliklər fərqləndirilir:

1. Azərbaycançılıq dəyərlərinin pedaqoji model kimi elmi əsaslandırılması.

İlk dəfə olaraq azərbaycançılıq dəyərləri sadəcə ideoloji konsepsiya deyil, həm də təlimin məqsəd, məzmun və metod komponentlərinə təsir edən pedaqoji kateqoriya kimi təqdim olunur. Bu yanaşma dəyərlərin tərbiyə deyil, eyni zamanda bilik və bacarıq formalaşdırma funksiyasını da göstərir.

2. Müasir təlim metodları ilə azərbaycançılıq dəyərlərinin inteqrasiyası üçün konseptual çərçivə hazırlanmışdır. Araşdırmada dəyərlər təliminin müasir formaları — interaktiv tədris, layihə əsaslı öyrənmə, reflektiv düşünmə, situativ və problem yönümlü təlim modelləri əsasında azərbaycançılıq prinsiplərinin tətbiqi mexanizmləri işlənmişdir.

3. Milli-mənəvi dəyərlərin kurikulum sistemində tətbiqi üçün metodoloji mexanizm təklif edilmişdir. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, müəllif azərbaycançılıq dəyərlərinin kurikulumun

məqsəd, nəticə və fəaliyyət göstəriciləri ilə uyğunlaşdırılması üzrə metodoloji əsaslar formalaşdırır. Bu, fənlərarası integrasiyanın yeni modelini təklif edir.

4. Azərbaycançılıq dəyərlərinin təlim prosesində qiymətləndirmə meyarları müəyyən edilmişdir.

Əvvəllər yalnız bilik və bacarıqlar əsasında aparılan qiymətləndirmə sisteminə əlavə olaraq, burada vətənpərvərlik, milli kimlik, ictimai məsuliyyət və tolerantlıq kimi davranış indikatorlarının ölçülməsi təklif edilir.

5. Postmüharibə dövrü kontekstində milli ideoloji məzmunun təlimdə tətbiqi istiqamətləri yenidən nəzərdən keçirilmişdir. Bu istiqamət, azərbaycançılıq dəyərlərinin Qarabağın bərpası, vətənpərvərlik tərbiyəsi və milli birliyin gücləndirilməsi ilə əlaqələndirilməsini elmi-nəzəri səviyyədə əsaslandırır.

6. Yeni pedaqoji model – “Azərbaycançılıqyönlü təlim sistemi” təklif olunmuşdur. Modelin əsas elementi kimi müəllim-şagird qarşılıqlı əlaqəsinin dəyərlər üzərində qurulması, milli düşüncə tərzinin formalaşdırılmasına yönəlmiş interaktiv və təcrübəyə əsaslanan təlim yanaşması təqdim edilir.

7. Empirik nəticələrə əsaslanan tədris strategiyası hazırlanmışdır. Məqalə çərçivəsində müəllim və tələbə qrupları arasında aparılmış sorğular və müşahidələr əsasında azərbaycançılıq dəyərlərinin real təlim mühitinə integrasiya səviyyəsi təhlil olunur və onun təkmilləşdirilməsi üçün konkret tövsiyələr irəli sürülür.

Azərbaycan təhsil elminə azərbaycançılıq ideologiyasının pedaqoji aspektdən tətbiqini sistemləşdirən yeni elmi istiqamət qazandırır. Araşdırmanın nəticələri həm nəzəri baza kimi, həm də müəllim hazırlığı, dərslük siyasəti və təlim proqramlarının milli dəyərlərlə zənginləşdirilməsi sahəsində praktik tətbiq üçün əhəmiyyətlidir. Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, azərbaycançılıq dəyərlərinin təlim prosesinə sistemli şəkildə integrasiyası üçün konkret metodik yanaşmalar və tətbiq mexanizmləri işlənmişdir. Araşdırma nəticəsində formalaşdırılan nəzəri əsaslar və pedaqoji tövsiyələr ümumtəhsil və ali təhsil müəssisələrində dərs prosesinin məzmun və metodikasının təkmilləşdirilməsinə real töhfə verir. Təlimdə azərbaycançılıq dəyərlərindən istifadə şagird və tələbələrdə milli kimliyin, vətənpərvərlik ruhunun, milli-mənəvi dəyərlərə hörmət və ictimai məsuliyyət hissinin inkişafına yönəlmişdir. Bu, təhsil alanların şəxsiyyət kimi formalaşmasında və onların sosial-mədəni adaptasiyasında mühüm rol oynayır [6, s. 21].

Tədqiqatın nəticələri əsasında müəllimlər üçün milli dəyərlərə əsaslanan dərs planları, interaktiv təlim texnologiyaları və dəyərləryönlü qiymətləndirmə meyarları işləne bilər. Eyni zamanda, hazırlanmış model pedaqoji kadr hazırlığı prosesində və müəllimlərin ixtisasartırma proqramlarında tətbiq edilə bilər. Araşdırmada təqdim olunan metodoloji yanaşmalar Təhsil Nazirliyi, pedaqoji universitetlər, metodik mərkəzlər və məktəb rəhbərləri üçün praktik tövsiyə kimi istifadə oluna bilər. Həmçinin, bu nəticələr milli kurikulumun təkmilləşdirilməsi, dərslük və tədris materiallarının hazırlanmasında nəzərə alınaraq, təhsildə milli ideoloji istiqamətin gücləndirilməsinə xidmət edə bilər. Tədqiqatın tətbiqi nəticələri təlim prosesində azərbaycançılıq dəyərlərinin sistemli şəkildə reallaşdırılmasına, milli-mənəvi tərbiyənin səmərəliliyinin artırılmasına və təhsil sisteminin ideoloji dayanıqlığının möhkəmləndirilməsinə praktik töhfə verir [8, s. 22].

Problemin aktuallığı. Qloballaşma dövründə milli kimlik və mədəni dəyərlərin qorunması

təhsilin əsas funksiyalarından birinə çevrilmişdir. Azərbaycan cəmiyyətində milli-mənəvi dəyərlərin, xüsusən azərbaycançılıq ideologiyasının gənc nəslin dünyagörüşündə möhkəmləndirilməsi strateji əhəmiyyət daşıyır. Təlim prosesində azərbaycançılıq dəyərlərinin tətbiqi yalnız milli tərbiyənin deyil, həm də vətəndaşlıq məsuliyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Müasir təhsil islahatları çərçivəsində bu dəyərlərin fənn proqramlarına, dərslik məzmununa və müəllim fəaliyyətinə inteqrasiyası aktuallaşmışdır. Problemin aktuallığı həmçinin Azərbaycan Respublikasının Təhsil Strategiyasında milli və mənəvi dəyərlərə əsaslanan tərbiyənin prioritet istiqamət kimi müəyyən edilməsindən qaynaqlanır.

Problemin elmi yeniliyi. Tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, təlim prosesində azərbaycançılıq dəyərlərinin sistemli tətbiqi ilk dəfə elmi-metodoloji model səviyyəsində əsaslandırılır. Əvvəlki araşdırmalarda bu məsələ daha çox ideoloji və tərbiyəvi aspektdə öyrənilmişdirsə, bu tədqiqatda məsələ didaktik, psixopedaqoji və sənəddə əsaslı yanaşmalar kontekstində təhlil olunur. Yeni yanaşma kimi, azərbaycançılıq dəyərlərinin tədris fənləri üzrə inteqrasiya mexanizmləri, təlim motivasiyasına təsiri və şagird şəxsiyyətinin formalaşmasında rolu konkret indikatorlar və meyarlar üzrə elmi şəkildə müəyyən edilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, əldə olunan nəticələr müəllimlərin peşəkar hazırlığında, dərslər planlarının və təlim texnologiyalarının tərtibində, habelə milli-mənəvi tərbiyə istiqamətli kurikulumların yenilənməsində istifadə oluna bilər. Azərbaycançılıq dəyərlərinin təlim prosesinə daxil edilməsi şagirdlərdə milli şüurun, vətənpərvərlik hissinin və sosial məsuliyyətin inkişafına yönəlmiş səmərəli pedaqoji mühitin formalaşmasına şərait yaradır. Bu yanaşma eyni zamanda təhsilin milli məzmunla beynəlxalq standartların sintezini təmin etməyə xidmət edir.

Problemin tətbiqi imkanları. Tətbiq baxımından, tədqiqatın nəticələri:

- **Ümumi təhsil müəssisələrində** fənlərarası inteqrasiya modellərinin hazırlanmasında,
- **Ali pedaqoji təhsil proqramlarında** milli dəyərlərə əsaslanan müəllim hazırlığı kurslarının yenilənməsində,
- **Dərslik və tədris vəsaitlərinin** milli-mənəvi kontekstə uyğunlaşdırılmasında,
- **Vətəndaşlıq və mənəvi tərbiyə** proqramlarının təkmilləşdirilməsində geniş istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, Ə. (2022). Multikulturalizm Azərbaycan cəmiyyətinin həyat tərzidir. *Teaching of Azerbaijani Language and Literature*, 274(4), 119–125. https://www.anl.az/down/meqale/azdili_edebiyat_tedrisi/2022/04/11%28meqale%29.pdf
2. ADPU. (2025). *Pedaqoji Universitetin Xəbərləri*, 73(2). https://adpu.edu.az/images/adpu_files/elm/elmi-jurnallar/01rtes/rtes-2-2025.pdf
3. ADPU Quba filialı. (2018). *Multikulturalizmə giriş* [Vəsait]. <https://adpuquba.edu.az/wp-content/uploads/2020/12/Multikulturalizme-Giris.pdf>
4. ADPU Quba filialı. (2027). *Azərbaycan multikulturalizm modeli* [Vəsait]. <https://adpuquba.edu.az/wp-content/uploads/2020/12/Az%C9%99rbaycan-multikulturalizm-modeli-pdf.pdf>
5. AEM (Elm və Təhsil Nazirliyi nəzdində). (2017). Məmmədova, S. *Dilimiz – milli kimliyimizdir* [Kitab]. https://aem.az/uploads/files/2024-01/1706130270_1701092770_kitab-

dilimiz-sedaqet-1.pdf

6. AEM. (2024, 20 dekabr). *Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi işlənməsi tarixi*. <https://aem.az/uploads/posts/2024/12/E.%C4%B0.%2018.12-20-24.pdf>

7. Aliyev, H. haqqında. (2003). *Heydər Əliyev və azərbaycançılıq ideologiyası*. Bakı: Milli Kitabxana. <https://www.anl.az/el/Kitab/2013/2003-1633.pdf>

8. Cahyono, H., Bahri, S., Salim, A., Mualimah, E. N., Fauzi, R., Bayu, J. T., Purwanti, S., & Mualimah, E. (2021). *Language as national identity*. Atlantis Press. <https://www.atlantispress.com/article/125962365.pdf>

9. Griffiths, A. (2025). *English language teaching and national identity*. MEXTESOL Journal. <https://www.mextesol.net/journal/public/files/a514c9568d8442d06232e503a2d5ae44.pdf>

10. Guo, Z. (2024). *From identity unbecoming to becoming: Duoethnography of multilingual and multicultural English teachers*. ScienceDirect. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0346251X24000289>

11. *It's another form of imperialism: how anglophone literature lost its universal appeal*. (2025). *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2025/aug/08/its-another-form-of-imperialism-how-anglophone-literature-lost-its-universal-appeal>

12. *Journal of Language, Identity & Education*. (n.d.). Taylor & Francis. <https://www.tandfonline.com/journals/hlie20>

13. Kalra, K. (2024). *Language and identity: The dynamics of linguistic constitution*. ScienceDirect. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S109095162400021X>

14. Kozlowski, A. C., Taddy, M., & Evans, J. A. (2018). *The geometry of culture: Analyzing meaning through word embeddings*. arXiv. <https://arxiv.org/abs/1803.09288>

15. *Latest articles from Journal of Language, Identity & Education*. (n.d.). Taylor & Francis. <https://www.tandfonline.com/action/showAxaArticles?journalCode=hlie20>

S.F.Səfərova

Təlim prosesində azərbaycançılıq dəyərlərindən istifadə imkanları Xülasə

Azərbaycançılıq dəyərlərinin təlim prosesinə inteqrasiyası mənəvi və milli tərbiyənin möhkəmləndirilməsində, həmçinin milli identiklik və vətənpərvərlik şüurunun formalaşmasında mühüm rol oynayır. Müasir təhsil sistemində bu dəyərlərin tətbiqi yalnız vətənpərvərlik tərbiyəsinə deyil, eyni zamanda şagirdlərdə sosial məsuliyyətin, mədəni dözümlülüyün və milli irsə hörmət hissinin inkişafına xidmət edir. Azərbaycançılıq prinsipləri müxtəlif fənlərdə inteqrativ formada həyata keçirilə bilər: ədəbiyyat və tarix dərslərində milli qəhrəmanların öyrənilməsi, coğrafiya dərslərində ölkənin təbii sərvətləri və regional birliyi haqqında biliklərin mənimsənilməsi, vətəndaşlıq təlimində isə dövlətçilik və müstəqillik mövzularının araşdırılması vasitəsilə. Bu dəyərlərin təlim prosesinə daxil edilməsi müəllimlərin metodik hazırlığını, milli məzmunlu dərslər vəsaitlərinin hazırlanmasını, eləcə də interaktiv və layihəəsaslı təlim metodlarının tətbiqini tələb edir. Layihələr, debatlar, tədqiqat tapşırıqları və mədəni tədbirlər kimi fəaliyyət formaları şagirdlərə Azərbaycançılıq dəyərlərini praktik şəkildə mənimsəməyə imkan yaradır. Azərbaycançılıq dəyərlərinin tədris prosesinə sistemli şəkildə daxil edilməsi təhsil sahəsində milli ideologiyanın reallaşdırılmasını təmin edir, şagirdlərin həm vətəndaş, həm də

şəxsiyyət kimi inkişafına töhfə verir.

С.Ф.Сафарова

Использование ценностей азербайджанизма в образовательном процессе

Резюме

Интеграция ценностей азербайджанизма в образовательный процесс играет решающую роль в укреплении нравственного и национального воспитания, а также в формировании национальной идентичности и патриотического сознания. В современной системе образования применение этих ценностей способствует не только патриотическому воспитанию, но и развитию у учащихся социальной ответственности, культурной толерантности и уважения к национальному наследию. Принципы азербайджанизма могут быть реализованы в интегративной форме на различных предметах: на уроках литературы и истории через изучение национальных героев, на географии — через познание природных богатств страны и регионального единства, а на уроках гражданского воспитания — через темы, посвящённые государственности и независимости. Внедрение этих ценностей в процесс обучения требует методической подготовки преподавателей, разработки учебных материалов с национальным содержанием, а также использования интерактивных и проектных методов обучения. Такие формы деятельности, как проекты, дебаты, исследовательские задания и культурные мероприятия, позволяют учащимся практически усвоить ценности азербайджанизма. Системное включение ценностей азербайджанизма в образовательный процесс обеспечивает реализацию национальной идеологии в сфере образования, способствуя развитию учащихся как граждан и как личностей.

S.F.Safarova

Using azerbaijanism values in the educational process

Summary

The integration of Azerbaijanism values into the educational process plays a crucial role in strengthening moral and national education, as well as in shaping national identity and patriotic consciousness. In the modern education system, the application of these values not only supports patriotic upbringing but also contributes to the development of students' social responsibility, cultural tolerance, and respect for national heritage. The principles of Azerbaijanism can be applied in an integrative manner across various subjects: in literature and history classes through the study of national heroes, in geography through the exploration of the country's natural resources and regional unity, and in civic education through lessons focused on statehood and independence. Incorporating these values into education requires teachers' methodological preparedness, the development of nationally oriented teaching materials, and the use of interactive and project-based learning methods. Activities such as projects, debates, research assignments, and cultural events enable students to internalize Azerbaijanism values in practice.

Redaksiyaya daxil olub: 04.11.2025